

сторін) і здатність до самоконтролю. У певних ситуаціях доцільними можуть бути й інші поведінкові реакції, але вони не є конструктивними, бо, як правило, ведуть до загострення конфліктної ситуації. Вчинки, особливо постійні, односторонні, призводять до накопичення внутрішнього незадоволення, породжують внутрішній конфлікт і формують позицію жертви.

Література:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. 992 с.

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 210 2-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 08.02.2023).

3. Голіна В. В. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисосед та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Х. : Право, 2014. 513 с.

4. Бабосов Е. М. Конфликтология : учеб. пособие. Мн. : Тетра Системс, 2000. 464 с.

5. Крижна Л. В. Попередження злочинів, що вчиняються у сфері сімейно-побутових відносин : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2000. 215 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-57>

ФІЗИЧНА ШКОДА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА ПИТАННЯ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВІДШКОДУВАННЯ

Данилова І. О.

аспірант

*Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Усталеною у науці кримінального права є теза, що будь-який суспільно небезпечний наслідок, передбачений конкретною нормою закону про кримінальну відповідальність, є ніщо інше, як настання шкідливих змін в об'єкті кримінально-протиправного посягання [7, с. 79; 9, с. 67; 4, с. 10, 18]. Наведене положення у науці

кримінального права є загальновідомим і не піддається серйозній критиці. Дійсно, наслідки кримінальних правопорушень як результат протиправної поведінки (дії чи бездіяльності) особи визначаються насамперед як руйнування соціального в об'єкті кримінального правопорушення – відповідних правовідносинах, що поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність. Через свою очевидність така аксіома будь-яких додаткових доказів не потребує.

Водночас не можна погодитися з ототожненням наслідків та об'єкта кримінального правопорушення [6, с. 11] на тій підставі, що шкода кримінальним правопорушенням спричиняється не лише відповідним правовідносинам, а й певному предмету або особі, її правам чи інтересам [11, с. 109; 5, с. 63]. У доктрині кримінального права України суспільно небезпечні наслідки, як ознаку об'єктивної сторони кримінальних правопорушень з так званим матеріальним складом, класифікують за різними критеріями. Водночас, найбільш поширеним та такий, що має значення для правозастосування, є поділ суспільно небезпечних наслідків на 1) матеріальні; 2) нематеріальні.

Наслідки першої групи, особливо якщо вони полягають у спричиненні збитків, без особливих труднощів підлягають підрахунку у кількісних показниках неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а з рештою – у загальному економічному еквіваленті – національній грошовій одиниці (гривні). Так, при викраденні або знищенні чи пошкодженні чужого майна за допомогою неоподаткованого мінімуму доходів громадян здійснюється вимір шкоди, завданої відповідним кримінальним правопорушенням власнику майна. В свою чергу, нематеріальні наслідки взагалі неможливо формалізувати, тобто виміряти чи підрахувати.

Водночас навіть матеріальні наслідки далеко не завжди підлягають точному вимірюванню. Фізичні наслідки кримінального правопорушення, що знаходять своє вираження у особистій чи фізичній шкоді, більш ніж суттєво відрізняються від збитків та можливості їх кількісного виміру, адже характеризуються неможливістю їх точного підрахунку. Навіть незважаючи на те, що на сьогоднішній день досить вдало здійснена градація шкоди, яка спричиняється здоров'ю людини з точки зору медицини, майже неможливо вимірити розмір такої шкоди, у кількісних показниках неоподаткованих мінімумів доходів громадян або конкретних грошових одиницях. Адже в українському суспільстві, де людина, її життя та здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, спроба встановлення «вартості» людського життя або здоров'я повністю суперечить гуманістичній правовій доктрині.

Разом з тим, у спеціальній літературі зустрічаються погляди, що фізичну шкоду (здоров'я та життя людини) взагалі неможна розглядати

як вид суспільно небезпечних наслідків. Так, Б. Т. Безлепкін стверджує, що фізична шкода в юридичному сенсі не підлягає відшкодуванню, оскільки життя людині повернути взагалі не можна, а відновлювання здоров'я є проблемою медичною, а не правовою [1, с. 34]. Усе ж така позиція свідчить не про відсутність суспільно небезпечних наслідків у виді фізичної шкоди, а пов'язана з проблемою визначення природи шкоди здоров'ю або життю людини та механізму відшкодування такої шкоди.

Зазначене питання не є новим для науки кримінального права. Так, А. Н. Трайнін свого часу наголошував, що наслідками повинні визнаватися не тільки зміни, які відбуваються у сфері зовнішньої фізичної природи, але й факти, що належать до сфери політичної, психічної, моральної. «Наслідками – зазначав науковець – можуть в однаковій мірі бути, з одного боку, зруйнований завод, спалений будинок або смерть жертви, а з іншого – ослаблення престижу влади або приниження людської гідності» [8, с. 189].

Водночас, судова практика засвідчує поширеність випадків відшкодування з боку винної особи спричиненої ним шкоди здоров'ю іншої людини, коли така особа компенсує вартість лікування потерпілого та/або витрачені потерпілим кошти на лікарські препарати, проведення оперативного втручання тощо як у судовому, так і у позасудовому порядку. Також системно суди приймають рішення щодо відшкодування родичам або близьким особам загиблого у наслідок вчинення кримінального правопорушення.

Разом з тим, обов'язковою, прямо передбаченою Кримінальним кодексом України [3] (далі – КК України) умовою звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України) та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) є відшкодування завданих винною особою збитків або усунення заподіяної шкоди. Чи можна наведені вище приклади відшкодування вартості лікування або надання відповідних коштів родичам загиблого розглядати як позитивну підставу вказаних видів звільнення від кримінальної відповідальності?

Вважаємо, що відповідь на поставлене питання знаходиться не у царині кримінального права, а визначена положеннями Цивільного кодексу України [10] (далі – ЦК України). Стаття 23 ЦК України містить загальні положення щодо відшкодування моральної шкоди та визначає, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. При цьому, безумовно, порушення прав людини передбачає вчинення щодо неї будь-якого виду правопорушення, що відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції

України [2], є підставами юридичної відповідальності: дисциплінарного, цивільно-правового, адміністративного або кримінального.

Моральна шкода може полягати у 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Аналіз вказаних законодавчих положень дає підстави стверджувати, що відшкодування моральної шкоди не охоплює певної компенсації фізичних наслідків вчинення кримінального правопорушення щодо життя або здоров'я особи, а є окремим цивільно-правовим механізмом, пов'язаним із вчиненням такого посягання, який застосовується паралельно з притягненням особи до кримінальної відповідальності, тобто задоволенням цивільного позову потерпілого, членів його сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі.

Якщо інше не встановлено законом, моральна шкода відшкодовується грошовими коштами, іншим майном або в інший спосіб. При цьому, розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Також у частинах 4 і 5 ст. 23 ЦК України наголошується на тому, що моральна шкода, якщо інше не встановлено договором або законом, відшкодовується одноразово незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню (шкоди здоров'ю або життю), та не пов'язана з розміром цього відшкодування.

Література:

1. Безлепкин Б. Т. Возмещение вреда, причиненного гражданину судебносудственными органами : учебное пособие. Москва : Академия МВД, 1979. 203 с.

2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. Москва : Госюриздат, 1958. 219 с.
5. Механизм причинения вреда объекту преступления. *Совершенствование уголовного законодательства и практики его применения* : межвузовский сборник. Красноярск : Краснояр. ун-т, 1989. С. 63–69.
6. Михлин А. С. Последствия преступления. Москва : Юрид. лит., 1969. 104 с.
7. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления ; отв. ред. П. Т. Некипелов. Ростов : Рост. ун-т, 1977. 216 с.
8. Трайнин А. Н. Избранные труды / сост., вступ. ст. : Кузнецова Н. Ф. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2004. 898 с.
9. Филимонов В. Объект преступления и последствие преступления. *Уголовное право*. 2010. № 3. С. 67–72.
10. Цивільний кодекс України : закон від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
11. Юровских А. В. Типичные модели механизма совершения умышленного причинения тяжкого вреда здоровью, повлекшего по неосторожности смерть потерпевшего. *Сборник научных трудов : Право. Педагогика. Психология. Лингвистика. Гуманитарные науки*. Сургут : Сургут. ун-т, 2004. Вып. 18, ч. 2. С. 109–114.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-58>

НАДБАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА СЛУЖБІ У ШАХРАЇВ

Добробог Л. М.

*доктор юридичних наук,
професор, старший науковий співробітник наукової лабораторії
соціологічних та кримінально-правових досліджень
Навчально-наукового інституту заочного навчання
та підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Інформаційне суспільство прийшло на зміну індустріального суспільства. Однією із основних ознак інформаційного суспільства є та, що інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному

209